

Vestigingsplaats Nederland

In de Troontrede wijdde koningin Beatrix enkele zinnen aan het versterken van de Nederlandse industrie. Spoedig werd zij bijgevallen door W. Dekker van Philips, door FNV-bestuurder B. van der Weg (*f* 5 mrd. voor industriebeleid) en door PvdA-kamerlid H. Vos (*f* 1 mrd., waarvan *f* 200 mln. van de overheid). Het industriebeleid is terug op de politieke agenda.

De hernieuwde aandacht voor industriebeleid lijkt te worden gevoed door een aanhoudende stroom van berichten die duiden op een bedreiging van de Nederlandse concurrentiepositie. Begin dit jaar schreef Van Paridon in dit blad dat Nederland kansen mist op de Duitse markt (1 januari); het importtaandeel van Nederland op de Duitse markt liep in 1991 terug. Enige tijd later constateerden Jacobs en De Vos van TNO "een achteruitgang over de gehele lijn" (ESB, 12 februari). Die verslechtering deed zich voor in een periode, waarin op grond van de loonkostenontwikkeling juist sprake was van een verbetering van de prijsconcurrentiepositie. Niet lang daarna schetste het CPB in de studie *Nederland in Drievoud* zwakke groeivoorzichten voor sterke sectoren als de landbouw (milieuproblemen en vermindering subsidies), de voedingsmiddelenindustrie (lage-inkomenselastische) en de energie-intensieve procesindustrie (ESB, 10 juni). Tot slot wordt de indruk van een verzwakking van de Nederlandse industrie versterkt door onder meer de overname van Fokker en de reorganisatieplannen bij Hoogovens.

In de discussie over versterking van de positie van de Nederlandse industrie klinkt de roep om directe vormen van ondersteuning uit een industriefonds. Van een fonds ter ondersteuning van de industrie zijn slechts weinig succesvolle voorbeelden bekend, al zijn ze er wel. Zo kon Fokker dank zij overheidssteun twee nieuwe modellen ontwikkelen waarmee de onderneming werd gered. Belangrijk is marktconforme toepassing van ondersteuning. Pas nadat Fokker de afzet van nieuwe toestellen kon garanderen, werden de middelen verschaft om het tekentafelontwerp te realiseren. In sommige gevallen kan een industriefonds in een latente behoefte aan risicodragend kapitaal voorzien, wanneer de kapitaalmarkt risicomijdend is bij het opstarten van een project. Daarnaast kan de overheid het subsidie-instrument inzetten om bedrijven met grote schaal- en uitstralingseffecten aan te trekken of te ondersteunen (Philips/Fokker). Deze vorm van strategisch handelsbeleid kan effectief zijn, maar vereist een omvangrijk overheidsbudget. De besluitvorming rond Fokker geeft aan dat de Nederlandse overheid in de 'steunconcurrentie' die tussen overheden kan ontstaan, niet mee wil doen.

Voor Nederlands meest concurrerende sectoren blijkt directe overheidsbemoeienis van geringe betekenis. De Nederlandse sectoren met de beste exportprestaties hebben dat vaak in de eerste plaats te danken aan natuurlijke factoren, zoals de ligging aan de monding van een rivier (goed voor de handel- en distributiesector), de vruchtbare polders en het gematigde

klimaat (goed voor de landbouw en aanverwante industrie). Hoewel natuurlijke factoren de basis vormen voor een goede concurrentiepositie, hebben deze sectoren hun voorsprong vergroot door het benutten van technologie en het ontwikkelen en toepassen van nieuwe kennis. Deze vooruitstrevendheid berust op intensieve concurrentie (vaak is er sprake van veel kleine zelfstandigen) en samenwerking (zoals bij het opzetten van veilingen). Uiteindelijk zijn 'clusters' ontstaan van elkaar versterkende sectoren waarbij comparatieve nadelen zelfs zijn omgezet in voordelen (tomatenexport naar Italië). Daar waar natuurlijke factoren niet aan de basis staan van een cluster moeten andere factoren de aantrekkingskracht overnemen. Hierdoor wordt industriebeleid steeds meer een object van concurrentie tussen landen, regio's en lokaties om de gunst van investeerders en ondernemers. De middelen variëren van belastingvoordelen, culturele activiteiten en verbetering van de infrastructuur tot subsidies voor wetenschappelijk onderzoek. Daarbij is het haast ondoenlijk om specifieke economische activiteiten te steunen. Het steunen van producten die vroeger succesvol waren, leidt tot conservering van de status quo, waardoor de vernieuwing elders plaatsvindt. Als overheden zich in staat achten nieuwe clusters op te sporen en te stimuleren, lijden zij aan zelfoverschatting ('the pretence of knowledge'). Voor fundamenteel onderzoek is de betrokkenheid van overheden onmisbaar, maar van die overheden kan niet worden verwacht dat ze succesvolle innovatieve activiteiten kunnen selecteren, als de markt nog gecreëerd moet worden. Overheden missen daarvoor de kennis, hetgeen leidt tot kostbare missers.

In plaats van directe steunverlening is het belangrijker om met algemeen voorwaardenschepend beleid een klimaat te creëren, waarin nieuwe ideeën kunnen floreren. Nieuwe ideeën worden bedacht door 'menselijk kapitaal', waarvan de waarde kan worden verhoogd door hoogwaardige opleidingen en permanente educatie. Een gerichte keuze voor fundamenteel onderzoek (hoogste vorm van onderwijs) en de uitwisseling van de verkregen kennis creëert daarbij de voedingsbodem om op creatieve wijze nieuwe doorbraken te forceren. Daarnaast moet voor 'ideeëntoepassers' ook een passende beloningsvorm worden gevonden (bij voorbeeld afschaffen dubbele heffing). Een goede infrastructuur, ten slotte, draagt ook bij aan de toepassing van nieuwe ideeën doordat de bedrijfskosten worden verlaagd.

Kleine landen hebben een relatief smalle portemonnee voor (industrie-)beleid. Zij kunnen zich een dure subsidierace met grote buurlanden nauwelijks veroorloven. De kunst is om dit nadeel om te buigen in een voordeel: schep een klimaat waar vernieuwing zoveel mogelijk door de markt wordt gestimuleerd. Zo kan Nederland zich profileren als de meest liberale vestigingsplaats op de interne markt.

T.P. van Walderveen